

मराठी विश्वकोशाच्या अद्ययावतीकरणासाठी
ज्ञानमंडळे स्थापन करण्यास मान्यता
देणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

मराठी भाषा विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: विकोश-२०१५/प्र.क्र.१७१/भाषा-२

नवीन प्रशासन भवन, ८ वा मजला,

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय, मुंबई- ४०००३२

दिनांक : २३ फेब्रुवारी, २०१६

वाचा :-

- १) वित्त विभाग शासन, निर्णय क्र. प्रवास-१०१०/प्र.क्र.२/सेवा-५, दि. ०३.०३. २०१०
- २) वित्त विभाग, शासन निर्णय क्र. बैठक-२०१२/प्र.क्र.१/सेवा-५, दि.२४.०५.२०१२
- ३) वित्त विभाग शासन, निर्णय क्र. शासाउ-१०१०/प्र.क्र.९६/१०/सा.उ, दि.१३.०२.२०१३
- ४) मराठी भाषा विभाग, शासन निर्णय क्र. विनिमं-२०१३/प्र.क्र.३०/भाषा-२, दि.१८.०९.२०१४
- ५) मराठी भाषा विभाग, शासन निर्णय क्र. मविनि-२०१३/प्र.क्र.७०/भाषा-२, दि.१०.०२.२०१५ व समक्रमांक दि.१०.०३.२०१५ चे पत्र.

प्रस्तावना :-

मराठी विश्वकोशाचे एकूण प्रस्तावित २३ खंडापैकी १ ते २० खंड प्रकाशित झाले आहेत. विश्वकोशाचा पहिला खंड १९७६ साली प्रकाशित झाला असून २० वा खंड २०१५ साली प्रकाशित झाला. विज्ञान व तंत्रज्ञानात नवनवीन संशोधनामुळे मोठ्या प्रमाणात भर पडली असून नवनवीन विद्याशाखा निर्माण होत आहेत. मानव्यशाखांमध्ये नव्या संकल्पना, विचारप्रवाह निर्माण होत असून या सर्व बदलांची नोंद घेण्यासाठी विश्वकोशातील नोंदी/लेख कालमर्यादेत पूर्ण करणे काळाची गरज आहे. महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठे व संशोधन संस्थांच्या सहकार्याने विश्वकोशातील नोंदीचे/लेखांचे लेखन, समीक्षण, संशोधन करण्यासाठी त्या त्या विषयातील तज्ज्ञता व संबंधीत विषयातील विद्यापीठातील प्राध्यापक, संशोधक, तज्ज्ञ व्यावसायिक, विशेषज्ञ यांचे सहाय्य, प्रत्यक्ष सहभागी करून घेण्याचा उल्लेख सामान्य प्रशासन विभागाच्या दि.१७ जून १९६४ च्या शासन निर्णयात करण्यात आला आहे.

विश्वकोशाचे सर्व खंड पूर्ण करण्यास लागलेल्या प्रदीर्घ कालावधीमुळे विश्वकोशातील अनेक नोंदी आता कालबाह्य असून, त्यामध्ये सुधारणा करणे आवश्यक आहे. सर्व विषयातील/ज्ञानशाखेतील झालेले बदल विचारात घेता विश्वकोशाचे अद्ययावतीकरण जलद गतीने करणे आवश्यक आहे. त्याबरोबरच अद्ययावतीकरण करताना विश्वकोशाचा मूळ दर्जा कायम ठेवून अद्ययावतीकरणाकरिता माहिती व तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने सर्व ज्ञान क्षेत्रातील माहिती एकाच वेळी

उपलब्ध करुन त्याचे समीक्षण-संपादन करुन अंतिम नोंद करणे आवश्यक आहे. त्यासाठी विविध विषयांशी संबंधित ज्ञानमंडळे गठीत करण्याचे प्रस्तावित आहे. यासाठी विविध विद्यापीठे/शैक्षणिक व संशोधन संस्था यांच्या सहकार्याने ज्ञानमंडळाच्या माध्यमातून अद्ययावतीकरणाचे काम सुरु करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

शासन निर्णय :-

विश्वकोशातील नोंदी अद्ययावत करताना विविध विषयांच्या ज्ञानमंडळामार्फत ही योजना कार्यान्वित करुन अद्ययावतीकरणाचे काम वेगाने होण्यासाठी खालीलप्रमाणे ज्ञानमंडळाची स्थापना करण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे :-

२. **ज्ञानमंडळाचे स्वरूप व रचना :-** विविध विद्यापीठे, शैक्षणिक व संशोधन संस्थांमध्ये ज्ञानमंडळे कार्यरत असतील, विषयाच्या व्याप्तीनुसार विषयनिहाय/उपविषयनिहाय एकूण ६० किंवा अधिक ज्ञानमंडळे कार्यरत राहतील. एका ज्ञानमंडळांमध्ये विषयाशी संबंधित ३ ते ५ तज्ज्ञ व एक समन्वयक यांचा समावेश राहिल.

सर्व ज्ञानमंडळामार्फत त्यांना नेमून दिलेल्या विषयाच्या विश्वकोशातील नोंदींचे/माहितीचे संपूर्ण अद्ययावतीकरण तीन वर्षात पूर्ण करणे अपेक्षित असून याच माध्यमातून भविष्यात सातत्यपूर्ण अद्ययावतीकरणाची प्रक्रिया सुरु ठेवण्यात येईल.

३. कार्यपद्धती :-

१. प्रत्येक ज्ञानमंडळाकडे सोपविण्यात आलेल्या विषयाची व्याप्ती व मर्यादा ठरवून नव्याने नोंद यादी तयार करणे, तयार केलेल्या नोंद यादीची जुन्या नोंद यादीशी पडताळणी करणे आणि नव्याने समाविष्ट करावयाच्या नोंदी, कालबाह्य नोंदी व अद्ययावत करावयाच्या नोंदी यांचा अहवाल तयार करणे.

२) ज्ञानमंडळातील तज्ज्ञांच्या सहाय्याने नोंदीचे लेखन, समीक्षण-संपादन, भाषांतर केले जाईल. त्यासाठी ज्ञानमंडळ त्या त्या विषयातील तज्ज्ञ, लेखक-समीक्षक यांची नावे निश्चित करेल. विश्वकोशातील नोंदीच्या लेखनासाठी ज्ञानमंडळाच्या माध्यमातून लेखकांसाठी कार्यशाळा आयोजित केल्या जातील. त्यावेळी प्रत्यक्ष ऑनलाईन (on-line) नोंदी कशा कराव्यात याबाबतही विश्वकोश निर्मिती मंडळाकडून तज्ज्ञांचे मार्गदर्शन करण्यात येईल.

३) नोंदीचे लेखन करणा-या तज्ज्ञांनी दिलेले नोंदीचे संदर्भ, त्यासंबंधीचे चित्रे, रेखाचित्रे, नकाशे, आराखडे, ऑडियो-व्हिड्युअल यांची पडताळणी व संपादन ज्ञानमंडळामार्फत करण्यात येईल.

४) विविध व्यक्ती / संस्था यांची हक्काबद्दल परवानगी विश्वकोश निर्मिती मंडळामार्फत घेण्यात येईल.

५) नोंद संकेतस्थळावर टाकण्याच्या दृष्टीने अंतिम संपादनाचे काम ज्ञानमंडळ करेल व विभाग संपादकांकडे सोपविण्यात येईल.

६) सर्व ज्ञानमंडळे प्रमुख संपादक तथा अध्यक्ष यांच्या मार्गदर्शानुसार काम करतील.

७) ज्ञानमंडळाच्या कामाचे व्यवस्थापन वाई व मुंबई येथील विभाग संपादकांद्वारे करण्यात येईल.

४. विषय पालक :- विश्वकोश मंडळावरील सदस्यांवर पालक म्हणून विशिष्ट विषयाची जबाबदारी सोपविण्यात येणार आहे. त्यांनी त्या विषयगटाच्या अंतर्गत ज्ञानमंडळाकरिता उपविषय निश्चित करणे, पालक संस्था शोधणे, समन्वयक व तज्ज्ञांची निवड करणे, विषयगटानुसार नोंदीची संख्या निश्चित करणे, विषयतज्ज्ञांच्या बैठका घेणे, ज्ञानमंडळाचे कामाच्या प्रगतीचा वेळोवेळी आढावा घेणे.

५. पालक संस्था :- विश्वकोशाच्या अद्ययावतीकरणासाठी महाराष्ट्रातील विद्यापीठे, त्यांच्या अंतर्गत असलेली महाविद्यालये, विविध शैक्षणिक व संशोधन संस्था यांच्या सहकार्याने संबंधित संस्थेत विषयनिहाय ज्ञानमंडळे स्थापन करण्यात येणार आहेत. ज्या विद्यापीठांनी किंवा संस्थांनी ज्ञानमंडळाच्या पालकत्वाची जबाबदारी घेतली आहे त्या संस्था त्या ज्ञानमंडळाच्या पालकसंस्था असतील. त्यांच्याकडे सोपविलेल्या विषयाशी संबंधित लेखन, समीक्षण-संपादन एकत्रीकरण व अंतिम तपासणी हे काम त्या त्या संस्थेत करण्यात येईल व यासाठी आवश्यक असलेल्या जागा-निवास व्यवस्था व अन्य सेवा-सुविधा यावर होणारा खर्च संबंधित संस्था करतील. ज्ञानमंडळाचे काम सुरळीत चालण्यासाठी बैठका, प्रशिक्षण, कार्यशाळा इ. उपक्रम पालक संस्थांमार्फत हाती घेण्यात येतील. महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठांनी व शैक्षणिक संस्थांनी ज्ञानमंडळाची पालक संस्था म्हणून सहकार्य करावे. प्रत्येक विद्यापीठाकडे काही ज्ञानमंडळांची जबाबदारी सोपविण्यात येईल. करारामध्ये संबंधित विद्यापीठ/शैक्षणिक संस्था यांना अदा करावयाच्या मानधन/पाठ्यवृत्ती व इतर अनुषंगिक खर्च याबाबतचा स्पष्ट उल्लेख करण्यात येईल. सदर खर्च विश्वकोश निर्मिती मंडळाकडून संबंधितांना अदा करण्यात येईल.

नोंद लेखक, समीक्षक-संपादक आणि भाषांतरकार यांचे मानधन विश्वकोश संदर्भाधीन शासन मान्य दराने अदा करण्यात येईल. तसेच नोंदीचे टंकलेखन, चित्रे, नकाशे, आराखडे, ध्वनिचित्र (Audio Visual) इत्यादी बाबत खर्च विश्वकोशामार्फत नियमानुसार करण्यात येईल.

६. समन्वयक :- संबंधित विद्यापीठ, शैक्षणिक व संशोधन संस्था येथील मराठीतून संशोधनात्मक लेखन करण्याचा अनुभव असलेले विषयतज्ज्ञ/सेवानिवृत्त विषयतज्ज्ञ/संशोधक विद्यार्थी (M.phil/ P.H.D./ Other) यांना समन्वयक म्हणून नेमण्यात येईल. संबंधित विद्यापीठ, विश्वकोशाचे प्रतिनिधी व विषय पालक समन्वयकाची निवड करतील. याकरिता विश्वकोशाकडून याबाबतची निवड पध्दती स्वतंत्रपणे निश्चित करण्यात येईल. विषय पालक व संबंधित विषयाच्या ज्ञानमंडळातील तज्ज्ञ यांच्या सहभागाने व मार्गदर्शनाने समन्वयक खालील जबाबदा-या पार पाडेल:-

१) विषय पालक व संबंधित विषयाच्या ज्ञानमंडळातील तज्ज्ञांच्या सहकार्याने संबंधित विषयाची व्याप्ती ठरविणे, शब्द मर्यादा निश्चित करणे व नोंद यादी तयार करणे, विषयाशी संबंधित लेखक, समीक्षक-संपादक, भाषांतरकार यांची यादी तयार करून तज्ज्ञांकडे नोंदी लिहिण्यासाठी सोपविणे व विहित वेळेत प्राप्त करून घेणे,

२) नोंदीशी संबंधित चित्रे, रेखाटने, नकाशे, आराखडे, चलचित्रे, ध्वनिचित्रफीत (Audio Visual) इ.सह नोंद परिपूर्ण असल्याची खात्री करून घेणे, नसल्यास आवश्यकतेनुसार अन्य तज्ज्ञांकडून पूर्तता करून घेणे,

३) ज्ञानमंडळामार्फत परिपूर्ण झालेली नोंद विभाग संपादकांकडे सोपविणे,

४) विषय पालकांच्या सल्ल्याने ज्ञानमंडळाच्या बैठकीचे आयोजन करणे

७. **समन्वयक/विषयतज्ज्ञ इत्यादींना पुढील अटी व शर्तीनुसार मानधन देण्यात येईल :-**

समन्वयकाचे मानधन तथा पाठ्यवृत्ती :- विद्यापीठ / पालक संस्था यांनी समन्वयकांना त्यांची तज्ज्ञता व अनुभवानुसार दरमहा रू.१५०००/- इतके मानधन पाठ्यवृत्तीच्या (Fellowship) स्वरूपात विश्वकोश निर्मिती मंडळाकडून देण्यात येईल.

सेवासुविधा :-,

१) समन्वयकांना विश्वकोशाच्या कामासाठी प्रवास करावा लागल्यास प्रवास व दैनिक भत्ता यासाठी रू.४,४००/- ग्रेड वेतन प्रमाणे देय राहिल.

२) ज्ञानमंडळातील विषय तज्ज्ञ यांना विश्वकोशाच्या कामासाठी वरिष्ठ अभ्यागत संपादकांप्रमाणे शासनाच्या प्रचलित दरानुसार मानधन, प्रवास भाडे, बैठक भत्ता अनुज्ञेय राहिल.

३) विद्यापीठ वा शासकीय अनुदानित संस्थेतील तज्ज्ञांना सदर कामाच्या बैठकीकरिता प्रवास करावा लागल्यास सदर कालावधी कर्तव्य कालावधी समजण्यात यावा व त्या कालावधीत त्यांना अनुज्ञेय असलेला प्रवास भत्ता व दैनंदिन भत्ता संबंधित विद्यापीठ/शैक्षणिक संस्थेकडून अदा करण्यात येईल.

४) शासन अनुदानित नसलेल्या खाजगी शैक्षणिक/संशोधन संस्था यामधील तज्ज्ञांना विश्वकोशाच्या कामानिमित्त प्रवास करणे आवश्यक असल्यास सदर कालावधी कर्तव्य कालावधी समजण्यात येईल. याबाबत संबंधितांचा प्रवास खर्च विश्वकोश निर्मिती मंडळाकडून करण्यात येईल.

८. अद्ययावतीकरणाच्या कामासाठी प्रथम टप्प्यातील ६० ज्ञानमंडळाकरीता अंदाजित एकूण वार्षिक रू.१,५०,८०,०००/- (रू.एक कोटी पन्नास लक्ष ऐंशी हजार) इतक्या खर्चास शासन मान्यता देण्यात येत आहे. यामध्ये पुढील बाबींचा अंतर्भाव असेल :-

१) समन्वयक मानधन प्रत्येकी दरमहा रू.१५०००/-

२) बैठकांवरील खर्च

३) तज्ज्ञांचा मानधनावरील खर्च

४) प्रशिक्षणावरील खर्च

५) प्रशासकीय खर्च

६) प्रवास खर्च

७) ज्ञानमंडळाच्या प्रशासकीय कामासाठी मानधनावरील सहायक ६ प्रत्येकी दरमहा रू.१५०००/-

८) संगणक, दुरध्वनी, फर्निचर खरेदी व इतर अनुषंगिक खर्च.

९. उपरोक्त ज्ञानमंडळाच्या निर्मितीच्या अनुषंगाने सन २०१५-२०१६ मध्ये होणारा खर्च विश्वकोश विश्वकोश निर्मिती मंडळाच्या योजनांतर्गत योजनेच्या खर्चासाठी असलेल्या “ मुख्य लेखाशीर्ष मागणी क्रमांक-झेडएफ-०२, २२०५-कला व संस्कृती (०२)(०३) मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळाचे विकास कार्यक्रम- संगणक सांकेतांक क्रमांक-२२०५ ३२२३-३१-सहाय्यक अनुदाने (वेतनेतर) (योजनांतर्गत योजना)” या लेखाशीर्षांतर्गत मंजूर असलेल्या तरतूदीतून भागविण्यात येईल. चालू वर्षी या लेखाशीर्षांतर्गत **रु.४०.०० लक्ष (रु.चाळीस लक्ष फक्त)** इतकी योजनांतर्गत तरतूद शिल्लक असून, ज्ञानमंडळाच्या प्राथमिक कामकाजाकरिता ही रक्कम खर्च करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

१०. सदर खर्च करण्यास सचिव, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ हे आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून काम पाहतील.

११. विद्यापीठ/शैक्षणिक संस्था यांचे समवेत ज्ञानमंडळ स्थापन केल्यानंतर विश्वकोश निर्मिती मंडळाकडून सदर कामकाजाचा वेळोवेळी आढावा घेण्यात यावा व याबाबतची विहित कार्यपध्दती निश्चित करावी. तसेच याबाबतचा प्रगती अहवाल शासनास वेळोवेळी सादर करण्यात यावा.

१२. वरील योजनेसाठी भविष्यातील तीन वर्षात होणाऱ्या रु.४,५२,४०,०००/- (रु.चार कोटी बावन्न लाख चाळीस हजार फक्त) इतक्या खर्चाच्या रकमेची तरतूद या विभागाकडे उपलब्ध होणाऱ्या नियतव्ययातून करण्यात येईल.

१३. सदर शासन निर्णय नियोजन विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र.१७४/शिकाना/१४४३/, दिनांक १०.१२.२०१५ व वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र.२४/१६/व्यय-४, दिनांक ५.२.२०१६ तसेच उच्च व तंत्रशिक्षण विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र.११९०, दि.२२.०२.२०१६ अन्वये प्राप्त मंजूरीनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१६०२२४११०२०३२६३३ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(अपर्णा अ. गावडे)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा.राज्यपाल यांचे सचिव,
- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ३) सर्व मा.मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,

- ४) मा.मुख्य सचिव/सर्व अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव सर्व मंत्रालयीन विभाग,
- ५) प्रधान सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ६) प्रधान सचिव, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ७) प्रधान सचिव वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ८) प्रबंधक, उच्च न्यायालय, मूळ शाखा, मुंबई (पत्राने),
- ९) प्रबंधक, उच्च न्यायालय, अपिल शाखा, मुंबई (पत्राने),
- १०) प्रबंधक, लोक आयुक्त आणि उप लोक आयुक्त कार्यालय, मुंबई,
- ११) प्रधान सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधान भवन, मुंबई,
- १२) सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई (पत्राने),
- १३) सर्व विभागीय आयुक्त,
- १४) सर्व जिल्हाधिकारी,
- १५) कुलगुरु, सर्व विद्यापीठे
- १६) सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी,
- १७) महालेखापाल, महाराष्ट्र-१ (लेखापरीक्षा / लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई, नागपूर
- १८) महालेखापाल, महाराष्ट्र-२ (लेखापरीक्षा / लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई, नागपूर,
- १९) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
- २०) निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई
- २१) भाषा संचालक, भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई,
- २२) सचिव, महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ, मुंबई
- २३) सचिव, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई,
- २४) प्रशासकीय अधिकारी, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई,
- २५) सहायक भाषा संचालक, विभागीय कार्यालय, नवी मुंबई/पुणे/नागपूर/औरंगाबाद,
- २६) अवर सचिव, (१४४३), नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- २७) अवर सचिव, (व्यय-४)/अर्थसंकल्प-१४, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- २८) सर्व मंत्रालयीन विभाग,
- २९) सर्व कार्यासने, मराठी भाषा विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- ३०) संग्रहार्थ (भाषा - २).